

Hacki Tamás életútinterjú

Készítette: Csatári Bence

A beszélgetés időpontja és helyszíne: 2022. február 1., Budapest

Csatári Bence:

Professzor úr! Köztudott önről, hogy a magánéletét nem szívesen tárja az olvasók elé. Egy életútinterjú azonban mindig azzal kezdődik, hogy felvázoljuk a beszélgetőpartnerünk családi hátterét. Kérem osszon meg velünk annyit, amennyit jónak lát ezzel kapcsolatban!

Hacki Tamás:

A családkról, hozzátartozóimról valóban nem szoktam sokat beszélni. Úgy gondolom, a művészi, a tudományos és a klinikai életemhez nem tartozik szorosan a magánéletem. Ettől függetlenül persze nagyon büszke vagyok a magánéletem pozitívumaira. A neveltetésem során igényességet, a kultúra iránti érdeklődést és zeneiséget kaptam, de nem örököltem pénzt vagy hatalmat. Nem voltak a felmenőim között professzionális zenészek és egyetemi végzettségűek. Feleségem gyermekgyógyász orvos, most már nyugdíjas, fiam közgazdász, lányom építész, velük együtt éltünk hosszú ideig Németországban is. Fiam jelenleg Svájcban, lányom Budapesten dolgozik, és két lányunokával ajándékozott meg bennünket.

Csatári Bence:

Ön 1944. február 18-án született Budapesten. Ha a második világháborúra nem is, de az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeire már jól emlékezhet. Milyen benyomásokat őriz 1956-ról?

Hacki Tamás:

A terézvárosi, VI. kerületi Szondi utcában – ott laktam huszonnégy éves koromig –, a lakóházunk pincéjében vészeltük át a harcokat. Nagyon féltem, iszonyú zajt ütöttek a fegyverek, a tankok lánctalpainak dörömbölését pedig közvetlenül lehetett hallani a pince ablakain keresztül. Amikor lőttek, a priccsek alá bújtunk félelmünkben. Megkérdeztem az egyik szomszédunkat, Guszti bácsit, hogy ugye a szovjetek nem fognak bombázni, és ő határozottan állította, hogy nem, ezzel próbált nyugtatni. Érdekes módon a családja nem osztotta ennek a férfinak a szovjetbarát nézeteit, de végül is ebben az egyben igaza lett, a megszállók valóban nem kezdtek el minket bombákkal támadni.

Az is beleivódott az agyamba, amikor sorban álltam kenyérért az utcán, és egy tankból hosszú sorozatot eresztettek meg felettünk, mire azonnal földre vágtuk magunkat, majd fejvesztve rohantunk haza. Az is előfordult, hogy a harmadik emeleti ablakunkból kinéztem, és egy golyó épphogy elkerült. Bizonyára nem engem céloztak, de az élmény akkor is szörnyű volt. Emlékszem, a házunk tetején felkelők foglaltak állást, de a lakók megkérték őket, hogy ne onnan lőjenek, mert féltek, hogy akkor belövést kapunk. Az első, harcok utáni novemberi körúti séták is megmaradtak az emlékezetemben, amelyek során szembesültünk a pusztítással, és azt is megmutatták nekem, melyik lámpavasakra húztak fel embereket.

Egyébként a második világháborúról is vannak közvetett tapasztalataim, ugyanis a szomszédságunkban egy lakás belövést kapott. A néni, akinek az egyik szobája ép maradt, a másik szobába már nem tudott átmenni, mert egy bombatalálat miatt beszakadt felettük a tető, lehetett látni az eget, de a padlót is áttörte a robbanás, így amikor lenéztem, leláttam egészen a földszintig. Ami viszont talán még ennél is döbbenetesebb, hogy a hölgy a megmaradt

parkettarészen tyúkokat tenyésztett, szalmát is tett alájuk. Ugyancsak második világháborús emlék, hogy kisgyerekkoromban a lépcsőházi belövések által képzett lyukakból piszkáltam ki a maltert, és azt néztem, hogyan csurog ki belőlük a homok.

Csatári Bence:

Gyermekkorában milyen zenei élmények érték?

Hacki Tamás:

A rádiónk sokszor szólt, így módomban volt népdalokat, operákat, operetteket és persze mozgalmi dalokat hallgatni. Amikor kezdtem cseperedni, a hallottakat már tudtam fütyülni is, amit a kezdettől azzal a technikával tettem, amivel aztán a nagyközönség megismert. Jóformán a véletlen hozta, hogy ez a fajta előadásmód kialakult nálam. Nagyon sokféle technikája van a fütyülésnek, én nyitott ajkakkal tanultam ezt meg, ami hasonlít ahhoz a zajszerű fütyüléshez, amelyet majdnem mindannyian képesek vagyunk produkálni. Ezt a hangzást kitisztítottam azáltal, hogy az ajkaimat és a fogaimat eltávolítottam egymástól.

Csatári Bence:

A hatvanas évek elején azt írták az egyik lapban, hogy a madárfüttyöket is előszeretettel utánozta már ötéves korától.

Hacki Tamás:

Hogy mit ki nem találnak az újságírók! Úgy emlékszem, mintha a rigót tudtam volna akkoriban utánozni, de mivel a madarakat nem annyira ismerem – a természeti ismereteim igen csekélyek, bár mélyen csodálom a természetet –, így szisztematikusan soha nem tanultam meg, melyik madár hogyan fütyül.

Csatári Bence:

De azért az ugye igaz, hogy tanult hegedülni és kórusban is énekelt?

Hacki Tamás:

Úgy nyolcéves lehettem, amikor bekerültem a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ)¹ kórusába. A Rottenbiller utcai székházukban zajlottak a próbák, ott gyakorolt később a Rajkó zenekar² is, amellyel többször felléptem. Gyermekként mezzoszoprán hangfekvésem volt, most felnőtt fejjel már basszbariton. Akkortájt kezdtem el hegedülni is a Szemere utcai zeneiskolában, de sajnos csak pár évig tartott, mert lusta voltam gyakorolni – pedig tehetségesnek tartottak. Végül a fütty vette át a hegedű helyét, amit megkönnyített, hogy a zeneiskolában is sokszor arra kértek, hogy fütyüljek nekik. Mindez oda vezetett, hogy a zenei ismereteim alapján ezt a füttyhangot egyre inkább hangszerre képeztem.

Csatári Bence:

Így jutunk el 1962-höz, amikor tizennyolc évesen, végzős gimnazistaként óriási közönségsikert aratott. Mi adta az inspirációt, hogy elinduljon a Kommunista Ifjúsági

¹ 1950. június 18-án alakult meg szovjet mintára, az akkori állampárt, az MDP vezetése alatt, 14–26 éves fiatalokat tömörített magában. 1955-ben 702 ezer tagja volt, központi napilapja a *Szabad Ifjúság* címet kapta. 1956 októberében felbomlott.

² Az 1952-ben alakult Rajkó zenekar tagjai roma származásúak, fő céljuk, hogy a magyarországi cigányzene meghódítsa a világ nagy színpadjait, illetve bebizonyítsák, hogy a cigányzene sokkal több annál, hogy éttermekben, kocsmákban játsszák. Több, a magyar cigányzene ihletésére írt klasszikus művet hangszereltek cigányzenekarra, egyebek mellett Liszt Ferenc, Monti, Sarasate, Brahms, Bartók és Kodály műveit.

Szövetség (KISZ)³ és a Magyar Rádió és Televízió (MRTV) által meghirdetett *Ki mit tud?* elnevezésű tehetségkutató versenyen?

Hacki Tamás:

Ez volt a legelső *Ki mit tud?*. Én ekkorra már túl voltam életem első televíziós szereplésén, ugyanis, egy kedves tanárom jóvoltából felléptem egy gyerekműsorban, ahol egy rövidet fűtyültem, már nem is emlékszem pontosan, hogy mit. Amikor a rádióújságban olvastam, hogy lehet jelentkezni a vetélkedőre, kedvet éreztem az induláshoz, de kikértem édesanyám véleményét is. Ő nem tulajdonított ennek a kérdésnek túl nagy jelentőséget, azt mondta, induljak csak nyugodtan. A válogató során gyorsan az elődöntőbe jutottam, ahol egy gitáros fiatal kísért. Kacsóh Pongrác⁴ *János vitéz*éből a *Furulyadalt* adtam elő, majd slágereket és népdalokat fűtyültem, hogy aztán a döntőben ismét a *Furulyadal*, valamint Nadas Gábor⁵ szerzeménye, a *Madárkeringő* következzen. Utóbbi háromnegyedes darabot a zeneszerző kifejezetten nekem komponálta, közepén egy kadenciával, ami madáracsicsergésre emlékeztet. Mivel Nadas Gábor rutinos slágerszerző volt, ez nagy sikert aratott.

Csatári Bence:

A fűttyművészetét ezen a vetélkedőn az „egyéb” kategóriába sorolták. Nem volt önben sértettség, amiért nem a zenei produkciók között tartották számon?

Hacki Tamás:

Érdekes ez a kérdés, mert rámutat, hogy mennyire konzervatív volt az akkori közízlés és felfogás. A műsor megállt, miután felléptem, mert a taps nem akart abbamaradni, míg a zsűri tagjai azon vitakoztak, hogy a fűtty egyáltalán művészet-e, hogy szabad-e a művészetek közé sorolni ezt a fajta hangképzést. A gyermekkorom idején „nem illet” fűtyülni az utcán, a templomban, az iskolában és egyéb helyeken. Tiltotta az illem. Ezen túl a fűttynek mint színpadi műfajnak alig-alig volt hagyománya nálunk. Korábban Madaras Gizella volt az, aki színésznőként néha nagyon szépen fűtyült, rajta kívül Gózon Gyula⁶ színezte fűttyel az énekprodukcióját, de ők nem csináltak belőle koncertműfajt. Én viszont megtettem: nagyhírű koncertpódiumokon és templomokban, rádióban és televízióban fűtyültem. Ezt az általam kialakított zenélési formát – különösen itthon – körülölelte az a megfontolás, hogy „ami új, az gyanús”. Ennek még ma is vannak maradványai, és úgy látom, soha nem múlik el teljesen. Igaz, számos hangszer is hosszú utat járt be, mire elismerték, gondoljunk csak a gitárra! Ha több fűttyművész elődöm lett volna, akkor az elismertetés nem ment volna ilyen nehezen.

Az újjal szembeni tartózkodás jó példája a következő eset volt: együttesemmel, az Ex Antiquisszel a klasszikus műveket sajátos átritimizált feldolgozásokkal népszerűsítettük, ezért az Országos Filharmónia (OF)⁷ nagyszámú ifjúsági, ismeretterjesztő jellegű koncertet

³ A KISZ-t hivatalosan 1957. március 21-én alapította a kádári vezetés az MSZMP akkori legfelsőbb vezető szerve, az Ideiglenes Intéző Bizottság 1957. január 25-i döntése alapján, szovjet mintára, a Komszomol szervezetét és ideológiai háttérét lemásolva. A KISZ Központi Bizottságának időrendben első vezetője, azaz első titkára a keményvonalas kommunista politikus Komócsin Zoltán lett. A KISZ legfelsőbb vezetéséből jó eséllyel be lehetett kerülni a pártállami vezető tisztségek valamelyikébe.

⁴ Kacsóh Pongrác (1873–1923) zeneszerző, zenepedagógus, főreáliskolai igazgató-tanár, leghíresebb daljátéka a *János vitéz*, de ebben a műfajban alkotta a *Csipkerózsika* és a *Rákóczi* című műveket is.

⁵ Nadas Gábor (1932–1987) zeneszerző, zongorista. Több mint négyszáz táncdala jelent meg hanglemezen Magyarországon, Dániában, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Svédországban és Finnországban. Fia Nadas György humorista.

⁶ Gózon Gyula (1885–1972) színész.

⁷ Az Országos Filharmónia (OF) a komolyzenészek impresszálásáért felelős pártállami intézmény volt, szoros együttműködésben állt az ORI-val és a Nemzetközi Koncert Igazgatósággal. A Kádár-rendszer kezdeti időszakában azonban a hatáskörök nem kellőképpen körültekintő meghatározása miatt az OF sokszor adott működési engedélyeket könnyűzenészeknek is.

rendezett velünk. Egy alkalommal negatív kritikát kaptunk, amelyben egy dunántúli sajtóorgánum zenekritikusa úgy vélekedett rólunk, hogy „bambuszfűszoknyába öltöztetjük Bachot”⁸ – utalva a ritmizált feldolgozásra. A kritika hatására az OF úgy megijedt, hogy levette műsoráról a produkciónkat.

Csatári Bence:

Ezek szerint az itthoni zenei kánonba eleinte nagyon nehezen fért bele a füttyművészet.

Hacki Tamás:

Új és friss, néha szemtelenül újszerű volt a zene, amit játszottunk. Stílusunkat félklasszikusnak nevezték, amelyben tulajdonképpen megvalósítottuk a fúziós zenét. Akkor a szemiklasszik divatos kifejezés volt, amit világszinten a híres Swingle Singers⁹ képviselt, ők indították el ezt a műfajt a Bach-darabokkal, a dzsesszben pedig ugyanezt művelte magas szinten a triójával Jacques Loussier.¹⁰ Olyannyira megszerettek bennünket, hogy amikor az utcán sétáltam, az emberek – még a gyerekek is – elkezdtek füttyülni Bachtól a *Badinerie* vezető motívumát, amit a rádióban hallottak tőlem. Ilyenkor mindig éreztem, hogy jó dolgot viszünk véghez a kultúraterjesztés, a népművelés terén. Így népszerűsítettük többek között a régi magyar táncokat a 16-17. századból, ebben úttörők voltunk. Összességében több ezer koncertet adtunk Nyugat-Európában és Európán kívül is, sokszor komolyzenei sorozatok részeként. Németországban az is előfordult, hogy az egyik klasszikus zenei sorozatban Yehudi Menuhin¹¹ koncertjét követte a programunk. Igen nagyszámú zenekritikát őrzök a világ minden tájáról: az általam kifejlesztett, hangszerszerű, virtuóz füttyhangot és ennek kamarazeneszerű beágyazását meglepőnek, egyben izgalmasan újszerűnek, esztétikusnak találták. A koncertprogramunkat a helyszínek megfelelően illesztettük: egy templomi koncerten inkább a reneszánsz-barokk darabokat adtuk elő, egy fesztiválra vidámabb műsort állítottunk össze.

Csatári Bence:

A *Ki mit tud?* végeredménye zajos körülmények között alakult ki, főleg, ami az ön helyezését illeti. Hogy sikerült végül a győzteseknek kijáró, 1962-ben Helsinkiben rendezett Világ Ifjúsági Találkozóra (VIT)¹² kijutnia?

Hacki Tamás:

Eredetileg második helyezést kaptam, ami egy csehszlovákiai utazással járt együtt. A közönség ezen annyira felháborodott, hogy levelek százai érkeztek a Magyar Televízióba, követelve az első helyezésem kihirdetését, sőt, parlamenti interpellációig (!) is eljutott az ügy.

⁸ Johann Sebastian Bach (1685–1750) barokk-kori német zeneszerző, orgonista, hegedűművész, a zeneművészet kiemelkedő egyénisége, a protestáns egyházi zene jeles képviselője.

⁹ A Swingle Singers 1963-ban alakult brit vokálegyüttes, amely ma is működik, ám az alapítók közül senki nincs már a tagjai között. Többszörös Grammy-díjasok, repertoárjukon megtalálható egyebek mellett Bach, Mozart, Vivaldi, Händel, valamint a török folk és a Beatles.

¹⁰ Jacques Loussier (1934–2019) francia zongoraművész, zeneszerző, Bach számos művét átdolgozta dzsessz stílusban. 1959-ben alapított triója több mint háromezer koncertet adott, és több mint hétmillió lemeze kelt el. Ezenkívül komponált filmzenét, előadott számos klasszikus darabot; miséket és balettenét is írt.

¹¹ Yehudi Menuhin (1916–1999) amerikai hegedűművész és karmester, aki művészi pályájának nagy részét az Egyesült Királyságban futotta be, végül brit állampolgár lett és lovaggá is ütötték.

¹² A Világ Ifjúsági Találkozó (VIT) a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség által szervezett baloldali ifjúsági rendezvény. Először 1947-ben rendezték meg Prágában, a másodikat Budapesten tartották 1949-ben. Nem kizárólag szocialista országokban voltak VIT-ek a hidegháború idején sem, bár kétségtelenül baloldali kötődésű vagy ahhoz közeli városok adtak még otthont ennek a Vasfüggönytől nyugatra, úgy mint 1959-ben Bécs, 1962-ben Helsinki. Eddig az utolsó VIT-et Szocsiiban tartották 2017-ben.

Tekintve, hogy akkoriban alig ülésezett az országgyűlés, ez kimondottan nagy dolognak számított. Végül a KISZ és az MRTV kénytelen volt engedni a nyomásnak, és pótlólag kiadtak számomra egy első díjat, amit a televízió nyilvánossága előtt vehettem át, s erről még a *TV Híradó* is tudósított. Így Csehszlovákia helyett Helsinkibe jutottam ki. Ott aztán nagy sikert arattam a Balassa-együttes¹³ kíséretében. A magyar gálaesten Urho Kekkonen,¹⁴ finn elnök személyesen gratulált a produkciónhoz, de ezen az alkalmon kívül is felléptem több helyen, Helsinktől közel és távol egyaránt.

Csatári Bence:

Az 1962-es helsinki VIT-re való kiutazás előtt Marosán György¹⁵ – lényegében Kádár János¹⁶ akkori helyettese – eligazítást tartott, és dörgedelmes hangvétellű beszédében óvott az átkos imperializmustól, illetve attól, hogy a Nyugat befolyása alá kerüljünk mi, fiatalok. Kötelező volt megjelenni ezen az alkalmon?

Hacki Tamás:

Erről nem tudok, illetve én nem vettem részt rajta, nekem más ilyen jellegű élményem van. 1969-ben voltam katona, és mint egyetemem végzett orvost nem két évre, „csak” hat hónapra vittek be, a kiképzés után katonaorvos lettem. Ercsibe kerültem a vízi alakulathoz. Ekkor kaptam zenekarommal együtt a Nemzetközi Koncert Igazgatóságon¹⁷ keresztül egy meghívást Montreux-be, a nemzetközi dzsesszfesztiválra, aminek nagyon örültem, óriási megtiszteltetésnek tartottam. Viszont akkoriban aktív katonát nemigen engedtek ki Nyugatra, így honvédelmi miniszteri engedély kellett ahhoz, hogy Svájcba utazhassunk. Úgy látszik, az OF vagy az Interkoncert megfelelő kapcsolattal rendelkezett a Honvédelmi Minisztériumhoz, és ezt elintézte nekünk. Előtte azonban az ercsi laktanyában a katonai elhárító elvtárs behívatott magához, és ideológiai kiképzésben részesített. Felkészített rá, hogy engem ott megkérdezhessenek, és elmondta, hogy ezeknek a csábításoknak ellent kell tudnom állni. Annyira tájékozatlan volt a személyemet illetően, hogy még azt is megkérdezte tőlem, voltam-e már valaha külföldön. Ezek szerint semmit nem tudott az addigi szerepléseimről, mert 1969-re már sok-sok külföldi fellépésen voltam túl. A keleti blokkon kívül többek között a BBC Televízióban is szerepeltem 1966-ban, 1968-ban pedig Ausztráliában és Új-Zélandon koncerteztem. Az is kiderült róla, hogy velem ellentétben ő még egyáltalán nem hagyta el

¹³ A Balassa Tamás által vezetett Balassa-zenekar egyike volt az első magyarországi rock and roll formációknak. Pályafutása elején Szörényi Levente is a tagjai közé tartozott.

¹⁴ Urho Kekkonen (1900–1986) Finnország miniszterelnöke (1950–1953 és 1954–1956) és köztársasági elnöke (1956–1982) is volt, de egy időben betöltötte a Finn Olimpiai Bizottság elnöki tisztségét is.

¹⁵ Marosán György (1908–1992) szociáldemokrata, majd kommunista politikus, ő irányította a Szociáldemokrata Párt beolvasztását a Magyar Kommunista Pártba. A Kádár-rendszer kiépítésének elején, a megtorlási szakaszban ő volt Kádár János pártvezető első számú helyettese. Kádár Jánossal való összetűzése miatt 1962-ben kiszorult a pártvezetésből.

¹⁶ Kádár János (1912–1989) kommunista politikus, az 1956–1989 közötti korszak névadója. Már a Rákosi-rendszerben szerepelt a párt felső vezetésében, többek között belügyminiszter, illetve a budapesti pártbizottság első titkára volt. 1951–1954 között életfogytiglani börtönbüntetését töltötte, majd amnesztiával szabadult. Szerepelt 1956-ban Nagy Imre második kormányában, majd a forradalom és szabadságharc leverését magára vállalva behívta a szovjet hadsereget Magyarországra. Legitimációja az 1956-os forradalom ellenforradalomra minősítésén nyugodott. Konzolidációs politikájával a társadalom egy részét maga mellé tudta állítani, de a többség teljesen apolitikussá vált. Az eladósodás miatti drasztikus gazdasági válság és a hidegháború megszűnte okozta rendszerének bukását.

¹⁷ A Külföldi Impresszálo Irodaként is emlegetett monopolszervezet 1960. július 1-jén vette fel a Nemzetközi Koncert Igazgatóság (NKI) nevet, ténylegesen azonban csak 1961. január 1-től végzett önálló tevékenységet. Zenei berkekben röviden Interkoncertként emlegették. Komoly- és könnyűzenei tevékenységet egyaránt folytatott, a külföldi produkciókat Magyarországra, míg a magyar előadókat külföldre menedzselte, több okból is erősen változó hatékonysággal. 1988 elején, a Kádár-rendszer szigorának enyhülésével megszűnt a monopóliumuk, de tevékenységüket még a rendszerváltás után is üzték.

házánkat. Igyekeztem bamba képet vágni, és jó magaviselettel végighallgattam az intelmeit, aminek meg is lett az eredménye, mert kijutottunk a svájci dzsesszfesztiválra.

Csatári Bence:

Visszatérve az 1962-es esztendőhöz, ez az év nemcsak a *Ki mit tud?*-on való szerepléséről és az orvosi egyetem elkezdéséről volt nevezetes az ön számára, hanem – legalábbis a történésznek – arról is, hogy Koncz Zsuzsával,¹⁸ Gergely Ágival és még többekkel írtak egy levelet¹⁹ a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztály színházi csoportja számára, amelyben azt kérték, hogy továbbra is biztosítsanak az önök számára fellépési lehetőséget, tehát kinyilvánították, hogy a megkezdett pályájukon szeretnének maradni. Előfordulhat, hogy a szárnyait bontogató beatmozgalommal és a zenei újításokkal, különlegességekkel szemben való pártállami ellenérzést reagálták le úgy a fiatal zenészek, hogy elébe mentek az eseményeknek, és ilyen formában kérték további nyilvános szerepléseik engedélyezését?

Hacki Tamás:

Ahhoz, hogy akkoriban az ember felléphessen, szükség volt működési engedélyre, amit az Országos Rendező Iroda²⁰ és az OF közösen állított ki.²¹ Ez egy minőségi szűrő volt annak érdekében, hogy akárkik ne kerülhessenek színpadra. A *Ki mit tud?* után jó néhány helyre hívtak fellépni, de problémát jelentett, hogy nem volt működési engedélyem. Ezért aztán hamarosan letettem a Filharmóniánál a vizsgát, a meghallgatáson gitárkísérettel egy Händel-²² és egy Schubert²³-darabból füttyültem. A bizottság egyik tagja, egy zenekritikus megkérdezte, hogy tanultam-e zenélni, és amikor megtudta, hogy hegedültem, azt mondta viccesen, hogy kár, hogy abbahagytam. Ehhez hasonló hozzáállással találkoztam egy fogadáson is, amit a KISZ KB Kulturális Osztálya szervezett. Ott is rendesen hátha veregettek, gratuláltak politikusok is, de azért nekem szegezték a kérdést, hogy ugye nem hagyom emiatt abba az orvostudományi tanulmányaimat. Ez a kis felvetés is jelezte, hogy a füttyművészetet nem vették komolyan.

Évekkel később aztán kaptam dicséretet elismert zenekritikusoktól: Pernye Andrásról²⁴ és Kroó Györgytől.²⁵ Ezek a vélemények megerősítettek abban, hogy a füttyöt bizony lehet hangszerként kezelni.

¹⁸ Koncz Zsuzsa (1946) a három legnépszerűbb beaténekesnő egyike, koncerteken kísérte az Omega, a Metro és az Illés is. Az 1962-es *Ki mit tud?*-on Gergely Ágival (1947) duettben nyert. Több tucatnyi nagylemeze jelent meg, többek között az Illés, a Metro, a Fonográf, a Tolcsvay-trió és a KFT együttesek kísérettel.

¹⁹ Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXIII. 114. 171777–XI–1962. (Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztályának iratai)

²⁰ Az Országos Rendező Iroda (ORI) 1958 és 1991 között működött belföldi koncertszervező monopólcég volt, az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóság jogutódjaként. Lakatos Éva, Keszler Pál, Bulányi László, Bali György és Gál Iván igazgatóként, majd a rendszerváltáskor Gödöllői Lajos kormánybiztosként állt az élén. Mint cenzurális intézmény, kiadta a működési engedélyeket, amennyiben az ORI-vizsgákon megfelelték a művészek, illetve megállapította a fellépési díjukat. A zenészeket tudásuk alapján A, B, C és D kategóriákba sorolta, amely egyúttal meghatározta fizetésüket is. A koncerteket egyrészt a ORI maga szervezte a vele szerződésben álló zenészeknek, másrészt a muzsikusok által lekötött koncerteket előzetesen jóvá kellett hagynia.

²¹ Az idők folyamán ez a jogkör fokozatosan kizárólag az ORI-ra szállt.

²² Georg Friedrich Händel (1685–1759) a barokk zene egyik legkiemelkedőbb zeneszerzője Johann Sebastian Bach mellett. Legfőképpen szimfonikus nagyzenekari műveket és oratóriumokat írt, de ismert operája is. Mivel élete nagy részét Angliában töltötte, az angolok nemzeti zeneszerzőjüknek tartják. Nagy hatással volt a bécsi klasszikusokra.

²³ Franz Schubert (1797–1828) osztrák zeneszerző, több mint hatszáz romantikus dalt, több szimfóniát, szonátát, vonósnégyest, operát és egyéb darabot írt. Őt tartják a bécsi klasszicizmus utolsó mesterének, illetve az első romantikus zeneszerzőnek.

²⁴ Pernye András (1928–1980) egyik első szakíróként ismerte el a dzsessz értékeit. 1963-tól a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában tanított, 1965-től pedig a Zeneakadémián is. A *Magyar Nemzet* zenekritikusa volt

Csatári Bence:

Hogy lehetett összeegyeztetni a zenei pályát az orvosi tanulmányokkal?

Hacki Tamás:

Nehezen, mert igen sok felkérésem volt, amiknek igyekeztem lehetőség szerint eleget tenni, de emiatt nem tudtam megfelelően teljesíteni a tanulásban. Mindig is jó tanuló voltam, kitűnő bizonyítványokat vittem haza az általános iskolai és a gimnáziumi évek alatt, de a sok koncertezés miatt nem tudtam úgy produkálni, ahogy szerettem volna. A mostani egyetemi hallgatóimat is azzal vigasztalom, hogy lehet, egy adott vizsga nem sikerül jól, de attól még az életben lehet belőlük jó szakember. Saját példámat is fel szoktam nekik hozni, hiszen az egyetem alatt öt utóvizsgám volt, végül mégis sikeres lettem az orvosi pályán. Az egyik professzorom ki akart dobni az egyetemről, mert látta, mennyit szerepelek a televízióban, miközben a vizsgákon nem teljesítek jól. Azt mondta, hogy amíg ő az intézményben tanít, addig belőlem nem lesz orvos, ami nekem rettenetesen fájt, főleg annak tudatában, hogy polgári indíttatású családban a tanulás és a munka mennyire fontos volt. Később, amikor már én is professzor lettem és találkoztam az egykori tanárommal, akivel össze is barátkoztunk, megtudtam tőle, hogy velem szokott viccesen példálózni, mint akiből annak ellenére, hogy milyen mihaszna volt, mégis professzor lett.

Csatári Bence:

1966 tavaszán és szilveszterén is szerepelt a *Halló fiúk, halló lányok!* című műsorban. Milyen volt a viszonya a televíziós szerkesztőkkel?

Hacki Tamás:

Kiválóan tudtunk együttműködni.

Csatári Bence:

1970-ben a Zeneakadémián is fellépett.

Hacki Tamás:

A zeneakadémiai koncert története kalandos. Jugoszláviában turnéztunk, majd onnan igyekeztünk haza erre a fellépésre – vonattal. Mi időben megérkeztünk, de nagy hangszerünk és a hangerősítő berendezés nem, még hozzá a behozatali vámeljárás (!) miatt. Nőtt a feszültség, hiszen a legjobb tudásunkat szeretnénk megmutatni. De honnan szerezzük be a hiányzó eszközöket? Szörényi Levente²⁶ barátom segítette ki minket: zenekara elektromos zongoráját és a hangerősítőjét adta kölcsön a koncert előtti utolsó pillanatban. Az elektromos zongora időnként elhangolódott, de végül nagy sikerű koncertet adtunk. Igaz, az ORI igazgatója írásbeli megrovásban részesített minket.

Csatári Bence:

1954–1979 között. A Magyar Rádióban dzsessztörténeti sorozatot vezetett 1959–1974 között. Országos és tartós népszerűsége tett szert a *Ki mit tud?* zsűritagjaként.

²⁵ Kroó György (1926–1997) a Magyar Rádió Zenei Főosztályának szerkesztőjeként majd rovatvezetőjeként megszervezte és virágzó rádiós műfajjává tette a zenei népművelést. Haláláig szerkesztette, illetve alkotta sikerrel sorozatait (a legismertebbek: *A hét zeneműve*, *Hallgassuk együtt*), felelős szerkesztője volt a Rádió zenei magazinjának, az *Új Zenei Újságnak*. Írt könyvet többek között Schumannról, Berliozról, Bartók színpadi műveiről, Wagnerről, tanulmányt Liszt Ferencről és Szabolcsi Bencéről.

²⁶ Szörényi Levente (1945) az Illés és a Fonográf együttesek zeneszerzője, gitárosa, énekes és frontembere, a magyar könnyűzenei élet egyik legmeghatározóbb alakja. Jelentős zeneművei: *Kőműves Kelemen*, *István, a király*, *Attila – Isten kardja*, *Veled, Uram!*

A Budai Ifjúsági Parkról milyen emlékei vannak?

Hacki Tamás:

Nem őrök különösebben fontos emlékeket róla. A zajos, táncos, pláne szabadtéri rendezvények nem kedveztek az én műfajomnak.

Csatári Bence:

Hogy állt össze az Ex Antiquis együttes 1967-ben? Honnan jött az elnevezés?

Hacki Tamás:

A Fialat Művészek Klubjába jártam, akkor még a Népköztársaság (ma Andrásy) úti épületbe, ahol számos művész, zenész fordult meg. Itt ismerkedtem meg a blockflöte-virtuóz Czidra Lászlóval.²⁷ Rahói Ernő²⁸ nagybögös-zongorista-hangszerelővel már előtte is volt kapcsolat. Hárman kezdtünk el egy reneszánsz-barokk hangzású zenei formáción gondolkodni. Hamarosan igen jó zenészek csatlakoztak hozzánk, az első időben még váltakozva. Hadd említsem Farkas Gabi²⁹ színésznő-gitáros-énekeskel való kellemes együttműködésünket, aki virágénekeket adott elő nagyszerűen. Ausztráliai és új-zélandi sikeres fesztiválfellépésünkről hazatérőben, a bécsi repülőtéren találtuk ki az Ex Antiquis nevet.

Csatári Bence:

A Magyar Televízió filmet készített az együttesről, de méltatlanul kevés szó esett a zenéjükről. Hogy fordulhatott ez elő, és miként dolgozták fel lelkileg?

Hacki Tamás:

Az MTV egyik Ex Antiquis élő adása a kiváló, igen muzikális rendező, Bánki Iván³⁰ munkája. A műsor sugárzásának másnapján a Filharmónia és Interkoncert székházában a Vörösmarty tér 1. szám alatt két híres karmesterrel találkoztam: Lehel Györggyel³¹ és Ferencsik Jánossal.³² Mindketten gratuláltak! Ilyen elismerésre nem számítottam. Ezt az élő, stúdiókoncertet még ma is érdemes lenne a TV műsorára tűzni. Egy TV-filmet Sándor Pál³³ készített velünk Tihanyban az apátságban és a környező utcákon: főleg barokk darabokat és

²⁷ Czidra László (1940–2001) furulyaművész, karmester, zenepedagógus és zenetudós. 1969-ben megalapította a hazai és nemzetközi sikereket elért Camerata Hungarica együttest, melynek furulya-szólistája és vezetője is volt. 1979-től 1988-ig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán a régizene előadási gyakorlatát tanította meghívott előadóként. 1993-tól blockflöte tanárként dolgozott a Weiner Leó Zeneművészeti Szakközépiskolában. Tagja volt még Hacki Tamás kísérezzenekarának, az Ex Antiquis együttesnek is. Hat önálló albuma jelent meg, a Camerata Hungaricával pedig tizenkét reneszánsz és korabarokk műsort tartalmazó lemezt készített.

²⁸ Rahói Ernő (1940) zenetanár, dzsesszzenész, az Ex Antiquisen kívül olyan budapesti szállodákban játszott, mint az Astoria, a Royal vagy a Béke. A MIÉP színeiben indult – sikertelenül – az 1998-as parlamenti választáson.

²⁹ Farkas Gabi (1940) színésznő, előadóművész, pályáját az Állami Déryné Színházban kezdte zenészként. 1965-ben a Pécsi Nemzeti Színház tagja lett.

³⁰ Bánki Iván (1937) film- és tévérendező.

³¹ Lehel György (1926–1989) karmester. Vendégkarmesterként Albánia kivételével Európa összes országában fellépett, de többször kapott felkérést az USA-ból, Japánból, Kanadából, Ausztráliából és Új-Zélandról is. A Magyar Rádió főszerkesztőjeként tevékenykedett 1956-ig, ezután a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának karnagya, 1962-től igazgatója és vezető karnagya volt.

³² Ferencsik János (1907–1984) karmester, korrepetitor, az Operaház főzeneigazgatója (1957–1973, 1978–1984) és a Magyar Állami Hangversenyzenekar vezetője (1953-tól haláláig), a Budapesti Filharmóniai Társaság zenekarának elnök-karnagya. A Nemzeti Zenede tanára, főiskolai tanár.

³³ Sándor Pál (1939) filmrendező, forgatókönyvíró. Zenei vonatkozású rendezései az *Add a kezed (Illés Show)* és a *Locomotiv GTv Show*.

régi magyar táncokat játszottunk. Az utóbbiakra Roboz Ágnes³⁴ koreografált friss jeleneteket, amelyeket fiatal táncosok adtak elő.

Csatári Bence:

A rengeteg fellépés alkalmával előzetesen meg kellett mutatni a repertoárt akár az ORI képviselőinek, akár a helyi rendező szervezeteknek, hogy politikailag tájékozódjanak önről és a műsoráról?

Hacki Tamás:

Mivel nálunk nem volt szöveg, nem kellett bennünket politikai értelemben megfigyelni. Az általunk játszott klasszikus darabok pedig nem voltak nyugati progresszív zenék, így ezeket a körülményeket is figyelembe véve nem figyelt ránk annyira az állambiztonság. Ennek köszönhető, hogy nagyon sok koncertet adtunk, egyszer az azóta elhunyt Czidra László összeszámolta, hogy a nyolcvanas évek elejéig mintegy háromezer előadásunk volt. Ezek közül lényegesen több a külföldi, mint a magyar fellépés. 1968-ban az Adelaide-i Fesztiválon például találkoztunk Marlene Dietrich-hel,³⁵ aki miután bemutattak neki és hallotta a füttyülésemet, adott nekem egy puszit. Ez annak fényében, hogy ő nem arról volt híres, hogy bárkit is a közelébe engedett, nem kis dolog. Itt találkoztam a már említett Jacques Loussier-val is. Ugyanebben az évben a berlini Friedrichstadt Palastban egymás után hirdettek Josephine Bakert³⁶ és minket. Pár évvel később a Cannes-i MIDEM Fesztiválon³⁷ Joe Cockerrel³⁸ és Shirley Bassey-vel³⁹ ugyanazon a színpadon léptünk fel, és a kritikák szerint mi kaptuk a legnagyobb tapsot.

Csatári Bence:

Itt kell megjegyezni, hogy kissé méltatlankodva beszélt arról a hatvanas években egy újságcikkben, hogy vidéken fűtetlen kultúrházakban is játszottak, miközben már világszinten jegyezték a zenéjüket. Nem zavarta önt ez a kettősség?

Hacki Tamás:

Művészek, zenészek hozzá voltak és vannak szokva, hogy a közönségük nem csak a nagyvárosi elit zenekedvelőiből áll. Ez volt a helyzet, ehhez kellett alkalmazkodni.

Csatári Bence:

A nagy nemzetközi sikerek és az, hogy sokat járt külföldre, óhatatlanul felvetik azt a kérdést, hogy a hivatalos szervek nem féltek-e attól, hogy Hacki Tamás disszidál, azaz végleg elhagyja az országot?

Hacki Tamás:

³⁴ Roboz Ágnes (1926–2021) koreográfus, balettmester, pedagógus.

³⁵ Marlene Dietrich (1901–1992) német színésznő, énekesnő, *A kék angyal* című filmmel vált világhírűvé. A második világháborúban amerikai katonák előtt lépett fel. 1953 után kizárólag énekesnőként állt színpadra.

³⁶ Josephine Baker (1906–1975) francia énekesnő, táncosnő, előadóművész.

³⁷ A MIDEM a Marché International du Disque et de l'Édition Musicale, azaz Nemzetközi Zenei Kiállítás és Vásár rövidítése. 1967 óta rendezik meg Cannes-ban.

³⁸ Joe Cocker (1944–2014) angol blues- és rockénekes, számos dal feldolgozásával vált világhírűvé. A legnagyobb slágerei: *You are so Beautiful*, *Unchain my Heart* és a *You Can Leave your Hat On* és a *Summer in the City*.

³⁹ Shirley Bassey (1937) walesi énekesnő. A 20. század második felének legsikeresebb brit énekesnőjének tartják. Világszerte több mint 100 millió albumot adott el. Karrierje során tizenkét top 10-es dalt rögzített. II. Erzsébet brit királynő a *dame* címet adta neki munkásságáért, megkapta a Francia Köztársaság Becsületrendje kitüntetését és beiktatták a Grammy Hall of Fame-be.

Ez bennem soha nem merült fel, mármint abban az értelemben, hogy engedély nélkül, csapat-papot otthagya ne térjek vissza. Az viszont tény, hogy nagyon nehézkes volt a bürokrácia útvesztőiben a kiutazási engedélyek megszerzése, de hogy e mögött mi húzódott valójában, azt nem tudhattuk meg. A kiutazáshoz kellett a Belügyminisztérium engedélye, ezenkívül vámengedélyek is szükségeltettek, hogy kivihessük a hangszereinket, de azt is ellenőrizték, hogy visszahoztuk-e azokat, nehogy üzleteljünk velük. Érthetetlenül megnehezítették a dolgunkat, de kifejezetten politikai jellegű akadályt nem éreztünk, szemben azokkal a kollégákkal, akik a szöveges műfajokat képviselték. Mindeközben a nyugati közvélemény korszerűnek, vagánynak tartott minket, és csodálatának adott hangot, hogy a Vasfüggönytől keletre ilyen újszerű produkció keletkezik. Mai szóval élve hungarikumnak számítottunk.

Csatári Bence:

Kelet-Közép-Európában is ilyen ovációval fogadták Hacki Tamást és együttesét?

Hacki Tamás:

Általában igen. Az 1972-es sopot-i fesztiválon díjat is nyertünk. De előfordult – bár ritkán – a hivatalos ízléshez köthető negatív vélemény is. Amikor 1968-ban a kelet-berlini Zeneművészeti Főiskolán koncerteztem az együttesemmel, ahol a diákok tomboló lelkesedéssel fogadták a „szemtelen” stílusú műsorunkat, jó néhány tanár látványosan kivonult a teremből. Ennél még különösebb eset is előfordult velünk a lipcsei vásár gálája előtt. Az egyik próbán, amikor Bachot játszottunk swing stílusban, odajött hozzánk a keletnémet kultúrpolitika egyik nagyon fontos képviselője, Oelschlegel asszony és azt mondta nekünk, hogy „itt, Lipcsében maguk nem fognak Bachot swingben játszani”, ezzel letiltotta ezt a darabot, ami kimerítette a cenzúra fogalmát. Természetesen ez annak idején igencsak kellemetlenül érintett minket.

Csatári Bence:

A keleti blokk országaiban azonban rendre meghívták az éppen aktuális VIT-re.

Hacki Tamás:

Mindegyik VIT-en esélyes voltam a szereplésre, mert a füttyművészet mindig különleges produkciónak számított. Felléptem 1968-ban Szófiában, 1973-ban Kelet-Berlinben és 1978-ban Havannában. A VIT-ekre mindig nagyszerű művészeket delegáltak, és jó volt a külföldiekkel is találkozni, mert mindenhol kimagasló teljesítményű fiatalokat küldtek az eseményre. A fergeteges hangulat feledtette velünk, hogy a szállásunk, az ellátás néha diákszálló színvonalú volt. A sok sikeres fellépés eredményeképpen a KISZ KB Kulturális Osztálya ifjúsági nívódíjjal jutalmazott bennünket.

Csatári Bence:

A szovjetunióbeli fellépések meglehetősen mély nyomot hagytak a könnyűzenei szcéna tagjaiban. Önnek is vannak sztorijai az ottani viszonyokról?

Hacki Tamás:

A hatvanas évek Szovjetuniója igen szegény volt. Persze igyekeztek nekünk az ország szebb arcát mutatni, ezért a jobb minőségű szállodákban kaptunk szobát. A szintén szegény Magyarországhoz képest mégis feltűnő volt a szocialista nagyhatalom elmaradottsága. Az üzletekben kevés áru volt, amikért gyakran sorban álltak az emberek. A külföldi művészek nejlonharisnyát, női alsóneműt vittek oda, és feketén cserélték, például borostyánkőre. Az emberek túláradóan kedvesek és igen érdeklődőek voltak. Általában „vigyáztak” ránk,

kellemetlenségünk nem volt. Az egyik utunkról eljutott az ORI vezetéséhez az a hír, hogy Hacki Tamás és egy sztár énekesnő az uljanovszki tartózkodás során nem látogatták meg Lenin⁴⁰ szülőházát, helyette a szállodában maradtak. Hát, ebből kisebb baj keletkezett otthon.

Csatári Bence:

Nemcsak a Szovjetunióba, de az Egyesült Államokba is eljutottak, 1972-ben léptek fel a tengerentúlon. Hogy lehetett ezt a szinte mesebelinek tűnő álmodat akkoriban megvalósítani?

Hacki Tamás:

A NKI kiváló képviselője Gedényi Ildikó, aki az ausztráliai és új-zélandi fellépéseinket is szervezte, elhozta a híres New York-i Sol Hurok impresszárió iroda munkatársát a Fészek Klubban adott koncertünkre. A siker eredménye lett a meghívás – először Arthur Rubinstein⁴¹ születésnapján ünnepére, de szervezési okok miatt ez sajnos elmaradt. A következő meghívás már célt ért: a Rockefeller Centerben adott koncertünkön ott volt a világhírű balerina, Margot Fonteyn⁴² és sztár partnere, Nurejev.⁴³ Meglepett minket, hogy Nurejev tornacipőben, sporttáskával érkezett az előadásunkra – az elegáns lezserség számunkra még ismeretlen volt.

Csatári Bence:

A nyugat-európai országokból (Belgium, Hollandia, Svájc), illetve Svédországból hogyan kapott felkérést?

Hacki Tamás:

Az NKI sikeres közvetítői munkája, a fesztiválokra történt fellépések és a számos televíziós megjelenés alapján.

Csatári Bence:

1966-ban az a meglepetés érte, hogy a BBC adásában füttyülhetett, ami már majdnem a gyermekkori álmodat megvalósulása volt, miszerint egyszer majd az angol királynőnek szeretne füttyülni. Erre hogyan emlékszik vissza?

Hacki Tamás:

Nagy dolog volt, főleg egy huszonkétéves kölyök számára, aki akkor voltam. Bachot adtam elő, és nagy sikert arattam.

Csatári Bence:

Nemcsak szép számú koncertsorozatuk volt Nyugaton, de akadt néhány olyan is, ami kútba esett. A Gilbert Bécaud⁴⁴ Show-ba végül nem sikerült eljutnia, pedig meghívták. Ez hogy eshetett meg?

Hacki Tamás:

⁴⁰ Vlagyimir Iljics Lenin (1870–1924) kommunista politikus, a Szovjetunió első vezetője, marxista gondolkodó, a leninizmus névadója.

⁴¹ Arthur Rubinstein (1887–1982) lengyelországi zsidó származású amerikai zongoraművész. Frédéric Chopin műveinek legjelentősebb 20. századi előadója.

⁴² Margot Fonteyn (1919–1991) egész karrierjét táncosként töltötte a Királyi Balettben, végül II. Erzsébet királynő kinevezte a társaság primabalerina assolutájának.

⁴³ Rudolf Nurejev (1938–1993) tatár származású balettművész, koreográfus, színész.

⁴⁴ Gilbert Bécaud (1927–2001) francia énekes, zeneszerző, zongorista és színész. Rajongói gyakran csak Monsieur 100 000 Volts néven emlegették, utalva előadásainak hihetetlen energikusságára. Legismertebb dalai a *Nathalie*, illetve az 1961-ben kiadott *Et maintenant* voltak.

Volt egy meghívásunk a párizsi Olympia Színházba, a Gilbert Bécaud Show-ra, de nekem éppen akkorra esett a katonai behívóm. A Nemzetközi Koncert Igazgatóság és az OF beküldtek Biszku Bélánéhoz, aki a Művelődésügyi Minisztériumban volt honvédségi összekötő,⁴⁵ ő felelt a katonai ügyekért is. Próbáltam meglágyítani a szívét azzal, hogy a magyar művészek közül még senki nem szerepelt ezen a nevezetes helyen, de ő hajthatatlan maradt. Biszkuné azzal utasított el, hogy katonai szolgálatomra szüksége van a honvédségnek és a hazának, és még azt is hozzátette, hogy „táncos és zongoraművész elvtársakat” is behívtak katonának. Akkor rettenetesen el voltam keseredve, de később kijutottunk az Olympia Színházba, azonban már nem a Gilbert Bécaud Show-ba. Ettől függetlenül mi voltunk az első magyarok, akik a háború után felléptek ott. Akadtak persze ezen kívül is meg nem valósult előadások a pályafutásom során, de ezeket az eseteket az ember igyekszik elfelejteni. Az azért eszembe jut, amikor a nyugatnémet kormány felkérésére mehattünk volna műsort adni, de nem készült el időben a vízumunk, így itthon kellett maradnunk. Az efféle ügyekkel kapcsolatban rengeteg mérgünk volt, állandóan a vízumokra kellett várnunk – mintegy a hidegháború velejárójaként. Az NDK-NSZK határ volt a legszörnyűbb, ott kontrétan gyomorgörcsünk volt. A keletnémet határőrök részben levetkőztettek bennünket, a csomagjainkat is feltúrták, belelapoztak a noteszembe, még azt is megkérdezték, hogy kiknek a nevei szerepelnek benne.

Csatári Bence:

Ahhoz képest, hogy Cannes-ba a magyar sztárokat azért vitték ki, hogy elindítsák a nemzetközi karrierjüket, meglehetősen szakmaitlanul bántak velük. Hiszen a kiküldött kísérők egy része nemigen értett a menedzseléshez, a magyar delegáció kóros devizahiánnyal küzdött, még azt a fotóst sem tudták kifizetni rendesen, aki önről készítette a reklámfotókat. Hogy élte meg ezt?

Hacki Tamás:

Megvan az az egyetlen kép, ami Cannes-ban készült. Sajnos nem elég éles, de legalább fennmaradt valami abból a próbálkozásból is. Egy nyitott Rolls-Royce-ban vagyunk láthatók, amivel a Craven cigarettacég jóvoltából fuvaroztak minket a koncert helyszínére. Azt azonban el kell mondani, hogy az Interkoncert a lehetőségekhez képest nagyon jól dolgozott, mi is rajtuk keresztül jutottunk ki egy sor helyre. Ugyanakkor az is megfigyelhető volt egyik vagy másik magyar könnyűzenei monopolcégnél, hogy nem a megfelelő embert ültették bizonyos pozíciókba, s ettől talán kicsit jobban akadozott a gépezet. Azt is megállapíthatjuk, hogy nem volt annyi tapasztalatuk, mint amennyi egy nyugati impresszáriónak, ezzel viszont meg kellett tanulnunk együttélni.

Az önmenedzselésünket a siralmas infrastruktúra sem segítette: sokáig nem volt telefonunk, amivel intézhettem volna az ügyeinket. Pedig többször kérvényeztem, hogy mint művész és orvos kaphassak vonalat, de nem sikerült elintézni. Édesanyámhoz jártam át telefonálni, mert neki szerencsés módon volt készüléke, vagy az utcai fülkéből bonyolítottam a hívásaimat tantusszal. Ez a megalázó helyzet a mai generáció számára elképzelhetetlen.

Csatári Bence:

Megkerülhetetlen a kérdés, hogy a számtalan utazás során nem környékezte-e meg a kádári állambiztonság? Már csak azért is, mert olyan helyekre jutottak el, ahova magyarországi lakosok a legritkább esetben.

Hacki Tamás:

⁴⁵ Biszku Béláné, született Behringer Éva hivatalosan Barna Andrásné helyettese volt a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályán.

Erről egy izgalmas történet jut eszembe. 1969-ben Milánóban voltunk, ott vettük fel az első lemezünket, főleg reneszánsz és barokk témákkal, a híres gumigyáros, Giovanni Pirelli volt a szponzorunk. A lemezfelvétel utolsó napján, amikor már csak korrektúrahallgatás zajlott, megkérdeztük Kereszti János zongoristánkat és barátunkat – sajnos már nem él –, hogy hova igyekeznek, mire ő azt válaszolta, hogy csak leugrik a sarokra banánért. Akkor láttuk utoljára. Annyira vigyáznia kellett az emigrálás előtt, hogy még nekünk sem árulta el, hogy Nyugaton akar maradni, és ezt jól is tette, biztos nagyon féltünk volna, mert mi nem voltunk hősök, csak azt szerettük volna, hogy szabadon járhassunk a világban fellépni. A disszidálás mindenesetre így is mélyen megrázta az együttest. Zongoristánk nélküli hazaérésünk után persze behívtak minket a Belügyminisztériumba, jelentést is kellett írnom, miszerint előzetesen nem tudtam arról, hogy a zenekari tagunk el akarja hagyni Magyarországot. Ha ezt nem teszem meg – ami ráadásul fedte is a valóságot –, letiltottak volna minket a további külföldi utazásokról. Hasonlóan kellemetlen helyzet volt, amikor az énekesnőnk, Farkas Gabi disszidált, de ő legalább nem egy külföldi turné közben ment el, így miatta nem tettek engem felelőssé.

Csatári Bence:

Ezek szerint még csak meg sem kísérelte önt beszervezni az állambiztonság, és ha jól tudom, még párttag sem volt.

Hacki Tamás:

Hála Istennek ezt is megúsztam, pedig amikor a MÁV Kórházban dolgoztam, arra is akadt precedens, hogy az Egészségügyi Minisztérium párttitkára azt mondta nekem, hogy olyan emberekre van szüksége a Kádár-rendszernek, mint én. Ez minden bizonnyal egy bevett, szokásos szöveg volt, hiszen megdicsért, és azt is megemlítette, hogy a nagyvilágban is tudnám vinni a hírért a pártállam dicsőségének. Konkrétan nekem is szegezte a kérdést, hogy miért nem lépek be a pártba. Isteni sugallatra eszembe jutott a helyes válasz: azt mondtam, hogy külföldön mindenki tudja rólunk, hogy ki párttag és ki nem, így jobb, ha nem lépek be, mert, ha párttag lennék, nem szólna a számból autentikusan, hogy dicsérem a hazámat, hiszen kötne a pártfegyelem. A párttitkár erre beletörődött, hogy nem lépek be hozzájuk, elfogadta a logikusnak hangzó levezetésemet, és innentől kezdve nem agitált. A kórházban elmeséltem az esetet az igazgatóknak, aki annak ellenére, hogy természetesen párttag volt, megdicsért, hogy ügyesen kibújtam a felkérés alól. Ez is mutatja a rendszer kétarcúságát, és azt, hogy az intézményvezetők közül néhányan talán nem is feltétlenül voltak meggyőződéses kommunisták.

Csatári Bence:

Beszéljünk egy kicsit a lemezeiről is! Hogy kerültek Olaszországba lemezfelvételre 1969-ben?

Hacki Tamás:

Emlékezetem szerint az olasz Gioventu Musicale zenei szervezet közvetítésével. A Gioventu több olaszországi turnét szervezett számunkra, amelyeken ezt a lemezünket népszerűsítették. A milánói hangfelvételeket az Arcophon, a Vivaldi Társaság lemezcége szervezte.

Csatári Bence:

Ugyanígy adódik a kérdés, hogy hogyan került Hollandiába és Franciaországba lemezt felvenni 1972-ben és 1974-ben?

Hacki Tamás:

Az 1970-es MIDEM-en a fellépésünket Pirelli úr és az olasz lemezkiadó támogatták. Itt kötöttek megállapodást a francia és a holland Philips céggel. Ezenkívül a német Telefunkennel is leszerződünk egy 1975-ös LP, majd egy 1980-as válogatáslemez erejéig az akkori müncheni menedzserünk közvetítésével.

Csatári Bence:

Az 1979-es *Fütykoncert* című lemeznél kellett egyeztetni a klasszikus zenei műveltséggel rendelkező Bors Jenő⁴⁶ MHV-igazgatóval?

Hacki Tamás:

Nem, ő nem szólt bele a zeneszámok kiválogatásába.

Csatári Bence:

Az 1983-as *Különkiadás* válogatott társasága jutalomjáték volt az ön számára?

Hacki Tamás:

Nagyszerű dolog, hogy a magyar popzenei szerzők színe-java írt számomra darabokat. Szörényi Levente, Presser Gábor,⁴⁷ Wolf Péter,⁴⁸ Babos Gyula,⁴⁹ Somló Tamás,⁵⁰ Szakcsi Lakatos Béla⁵¹ és Victor Máté⁵² zenéjét fütyültem, illetve két saját szerzeményemet is: a *Titicacát*, ami egy dél-amerikai hangvételű dal és az *Induló* című darabot. A Szörényi–Bródy⁵³ szerzeményben, a *Tömény kék fűben* és Somló–Gáti⁵⁴ *A körúton* című számában

⁴⁶ Bors Jenő (1931–1999) nagypapja Landler Jenő, a Tanácsköztársaság belügyi, majd kereskedelmi népbiztosa. Bors Jenő 1956-ban még a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség aktivistája volt, majd hét éven keresztül a Külkereskedelmi Minisztérium Elvi–Távlati Tervek Osztályát vezette. 1965–1990 között ő állt az MHV élén. A könnyűzenével ellentétben a komolyzenében jártas MHV-igazgatónak sokszor volt konfliktusa a zenészekkel, a média egy részével, a pártállami vezetéssel és beosztottjaival egyaránt. A cenzúra piramisának csúcsán Erdős Péterrel ketten álltak, ezért is mondták az MHV-nél: „Kicsi a Bors, de Erdős!”

⁴⁷ Presser Gábor (1948) zeneszerző, zongoraművész és énekes. 1967-től játszott az Omegában és átmenetileg a Scampolóban, majd az LGT egyik alapítója és vezetője, frontembere lett. A Vígszínház zenei vezetője, ő írta többek között a *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*, a *Harmincéves vagyok*, a *Jó estét nyár, jó estét, szerelem!*, valamint *A padlás* című musicalek zenéjét.

⁴⁸ Wolf Péter (1947) zeneszerző, aki olyan előadóknek írt dalokat, mint Kovács Kati, illetve karmesterként kétszer szerepelt az Eurovíziós Dalversenyen. TV-és rádiójátékokhoz is írt kísérőzenét, illetve a nagy sikerű *Vuk* című rajzfilm zenéjét is ő szerezte. Wolf Kati énekesnő édesapja.

⁴⁹ Babos Gyula (1949–2018) dzsesszgitáros. Számos hazai, illetve külföldi dzsessz-zenéssel lépett fel és készített lemezt. Tagja volt egyebek mellett a Futurama, a Kex, a Rákfogó és a Saturnus zenekaroknak és Kovács Andor együttesének, saját zenekarai voltak a Babos-trió, a Babos-quartet, a Babos Project Romani és a Babos Project Special. Felesége Katona Klári énekesnő volt.

⁵⁰ Somló Tamás (1947–2016) az Omega, a Kex, a Non-Stop és az LGT tagja, szaxofonos, basszusgitáros. Az LGT feloszlása után évekig Dániában zenélt, majd hat szólólemezt is készített. Ezenkívül fiatal korában artistaként is működött, valamint idősebb fejjel elvégezte az ELTE jogász képzését is.

⁵¹ Szakcsi Lakatos Béla (1943) zongoraművész, zeneszerző, dzsessz-zenész.

⁵² Victor Máté (1945) zenész, zeneszerző, színész, rádiós szerkesztő. 1971–1972-ben a Non-Stop zenekar tagja volt, majd egyszemélyes zenekarával 1976-ig rádiófelvételeket készített. Rockmusicaleket, színpadi zenéket és filmzenéket is írt. 1980–1981-ben a Magyar Televízió zenei szerkesztője, 1982–1986, majd 1994–2007 között a Magyar Rádió szerkesztőségének zenei rendezője volt. Ő énekelte Asztrik, esztergomi érsek szerepét az *István, a király*ban. Az Artisjus Szerzői Jogvédő Egyesület elnöke volt 2012–2014 között.

⁵³ Bródy János (1946) zenész, a magyar beat dalszövegírási atyja, a Kádár-rendszerben a legtermékenyebb beat-, pop-rockszövegíró. 1964–1973 között az Illés, 1974–1984 között a Fonográf tagja, majd szólópályára lépett. Ő játszott először Magyarországon pedál steel-gitáron. Rockoperák és musicalek, mint a *Kőműves Kelemen*, az *István, a király*, a *Doktor Herz*, a *Fehér Anna*, *A kiátkozott*, a *Veled, Uram*, a *Will Shakespeare*, vagy *akit akartok*, és a *Volt egyszer egy csapat* szövegírója.

⁵⁴ Gáti István (1948) klasszikus basszbariton énekes.

énekelek is. Az utóbbi egy búcsúzás jellegű darab, amelyen éreztem, hogy innen (Budapestről) másfelé visz majd az utam.

Csatári Bence:

Kisebb kitérő után az 1997-es *Mozi* című lemez filmzenék feldolgozásait tartalmazza, önt a filmek hogyan ihletik meg füttyművészetében?

Hacki Tamás:

A filmzene ötlet a Sony szerkesztőségétől jött. A darabok egy részét a felkészülés során ismertem meg.

Csatári Bence:

A 2001-es *Füttykoncert* című lemeze egyfajta összefoglalása a zenei pályafutásának?

Hacki Tamás:

Ez a CD pályám utolsó másfél évtizedét képviseli. Wolf Péter barátom – aki 1969 óta az együttes zongoristája – hangszerelte lemezeim túlnyomó többségét. Ezen az albumon kiváló akusztikai és zenei környezetet varázsolt a fütty köré. Persze könnyű volt olyan nagyszerű zenészekkel együtt dolgozni, mint Wolf Péter (zongora), Dienes Gábor⁵⁵ (oboa), Tóth Balázs⁵⁶ (brácsa), Horváth Kornél⁵⁷ (ütőhangszerek) és Lattmann Béla⁵⁸ (basszusgitar).

Csatári Bence:

Az orvosi pályán elért nagy sikerei elismeréseképpen számos kitüntetést kapott. Van olyan díja, ami ezek közül különösen kedves az ön számára?

Hacki Tamás:

A Német Szövetségi Köztársaság Érdemkeresztje számomra különleges helyet foglal el a díjak sorában, ami persze nem jelenti azt, hogy a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje elhalványulna mellette. A német kitüntetést nagyon nagy örömmel vettem át, hiszen egy külföldi számára mindig óriási elismerés, ha egy ilyen nagy tekintélyű országban értékelik a munkásságát.

Én úgy lettem professzor Németországban, hogy még nem voltam német állampolgár, de ez a németek számára nem jelentett problémát, mert igen liberálisak ezen a téren. Amikor felajánlották a német állampolgárságot, a magyarról az akkori törvényi szabályozás miatt le kellett volna mondanom. A berlini Szövetségi Belügyminisztérium nem engedélyezte a magyar állampolgárság megtartását, a bajor belügyminisztériumnál azonban szerencsével jártam. Ők erősen támogattak, hiszen nagyra értékelték az intézetalapító, a klinikai és a kulturális (zenei) teljesítményemet. Némi furfanggal azt tanácsolták, hogy terejtem jogi útra

⁵⁵ Dienes Gábor a Zeneakadémia Fúvós Tanszékének oboa tanára. 1980-ban Solti György meghívására a Chicagói Szimfonikus Zenekar ösztöndíjasa. Később fellépett a Liszt Ferenc Kamarazenekarral, a Budapesti Fúvóegyüttessel és más kamarazenei formációkkal. 1992–1996 között a Budapesti Fesztiválzenekar első oboistája. 1996-ban szerződött a Magyar Telekom Szimfonikus Zenekarhoz, ahol az oboa szólam vezetője és a fúvós kar művészeti vezetője lett. 2007-ben Liszt Ferenc-díjat kapott.

⁵⁶ Tóth Balázs (1969) szólamvezetője volt az Alba Regia Szimfonikus Zenekarnak, majd a Camerata Transylvania Kamarazenekarnak, a Budapest Baroque Együttesnek és az Orfeo Kamarazenekarnak. 2005-től a MÁV Szimfonikus Zenekar tagja.

⁵⁷ Horváth Kornél (1954) ütőhangszeres, az egyik legkiválóbb hazai, világszerte elismert ütőhangszeres művész. A Trio Stendhallal (1987–1993) lett országosan ismert zenész, a trió tagjaként Dés Lászlóval és Snétberger Ferencsel páratlan sikereket értek el.

⁵⁸ Lattmann Béla (1960) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem dzsessz tanszakának tanszékvezető basszusgitártanára.

az ügyet, így beadtam a bajor belügyminisztérium irányába egy keresetet, amelyben ragaszkodom a magyar állampolgárság megtartásához a felveendő német mellett. Ennek alapján találtak számomra egy megoldást, én persze őszintén örültem, hogy megtarthatom a magyar állampolgárságomat.

Hadd említsem nagy örömemet és büszkeségemet a Pro Cultura Hungarica díj elnyerése miatt. Ezt a kitüntetést Balog Zoltán⁵⁹ miniszter úr adta át nekem.

Csatári Bence:

Hogy került Németországba?

Hacki Tamás:

1983–1984-ben egy évig voltam Nyugat-Németországban tanulmányúton, amit német orvosok tettek lehetővé számomra. Ennek során ismerkedtem meg a hannoveri klinika igazgatójával is, aki a velem kapcsolatos jó tapasztalatira alapozva két év múlva meghívott egy megüresedett állásra, és vihettem magammal a családomat is. 1986-tól mindössze két évre szólt a szerződésem, de annak lejártakor hosszabbítottunk egy évet, és azokban az időkben Magyarországon már a kutyát sem érdekelte, hogy hazajövök-e vagy sem. Az az állás, amit 1989-ben ígértek nekem itthon, végül nem jött össze, így még egyszer meghosszabbítottuk a német szerződésemet. Ekkor már állandó orvosi működési engedélyt kaptam, ott is vizsgáztam fül-, orr-, gégeészetből és foniátriából, ami nem volt könnyű. Habilitáltam, azaz megszereztem a legmagasabb tudományos fokozatot, ami pedig ahhoz kellett, hogy egyetemi magántanár lehessen Hannoverben. Ezután pályázhattam professzúrára, és a harmadik próbálkozásomat siker koronázta: Regensburgba kerültem, ahol egészen 2011-ig, nyugdíjba vonulásomig dolgoztam. Én alapítottam az orvosi egyetem klinikáján a Foniátriai és Gyermekaudiológiai Osztályt, a Bad Gögging-i Foniátriai Rehabilitációs Osztályt negyven betegágygal, valamint a regensburgi Logopédiai Tanintézetet. Mindhárom helyszínen szakavatott kezekbe került a vezetés, miután átadtam a stafétabotot.

Csatári Bence:

Nem volt szokatlan a németországi kulturális környezet?

Hacki Tamás:

Mivel már előtte is sokat jártam koncertezni Németországba, és egészen jól beszéltem németül, nem okozott túlságosan nagy nehézséget az átállás, és a családom is könnyen beilleszkedett. A magyar és a német munkakörülmények között ég és föld volt a különbség, és nem csak a felszereltség tekintetében. Különösen a foniátria területén, amely nálunk akkor még szűk mezsgyén mozgott, ellentétben a németekkel. Amióta többet vagyok itthon, tanítom a magyar kollégákat, szakvizsgára készíték fel orvosokat, és az intézményi forma megvalósulását is igyekszem előmozdítani: a szakma helyzete – előnyére – megváltozott.

Csatári Bence:

Hol lehet elhelyezni a foniátriát az orvostudományon belül?

⁵⁹ Balog Zoltán (1958) református lelkész, 2010-től a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium társadalmi felzárkózásért felelős államtitkára, 2012–2018 között az Emberi Erőforrások Minisztériuma vezetője, 2003-tól a Szövetség a Polgári Magyarországért Alapítvány főigazgatója, majd a kuratórium elnöke. 2018-ban visszavonult a politikai tevékenységtől. 2021. január 25-től a Magyarországi Református Egyház Dunamelléki egyházkerületének püspöke. A Magyarországi Református Egyház zsinata 2021. február 17-én lelkészi elnökévé választotta.

Hacki Tamás:

Ez a fül-, orr-, gégeészet rész-szakterülete, Németországban pedig a foniátria és a gyermek audiológia így egyben, külön önálló orvosi szakká vált, amelynek kézzelfogható megnyilvánulása az ilyen irányú szakklinikák megnyitása. A foniátria a fül-, orr-, gégeészet területének bizonyos funkciózavaraival foglalkozik, mégpedig a hangképzési betegségekkel, az artikuláció, a beszéd betegségeivel és a nyelés funkciózavaraival, illetve a gyermekek beszédfejlődésének és nyelésének zavaraival.

Csatári Bence:

Jól érzem, hogy az itt felsorolt szakterületeknek van némi köze a füttyművészeti múltjához?

Hacki Tamás:

Persze hogy van, ha nem is direkt. Különösen, hogy a beszédhang képzésében, az éneklésben, ugyanazok a szervek vesznek részt, mint – legalábbis részben – a füttülésben. Szerencsés helyzetben vagyok, mert mindkét irányban van rálátásom a dolgokra. Amikor elkezdtem Magyarországon a foniátriával kokettálni, megéreztem, hogy leendő szakmámhoz két oldalról is közelítek, tehát nemcsak az orvosi, hanem a füttty, a különleges hangképzés ismerete irányából is.

Csatári Bence:

Jelen pillanatban, immáron hetvennyolc évesen is aktívan működik az orvosi pályán, gyógyító tevékenységet is folytat.

Hacki Tamás:

Igen, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) Fül-, Orr-, Gége Klinikáján rendelék egy héten egyszer, és operálok is. Finom gégeműtéteket végzek, s ezek során a hangképzést gátló tényezőket igyekszem megszüntetni a páciensen. Ezenkívül a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Egyesület Teréz körüti rendelőjében is rendelék heti egy alkalommal, itt a gyerekek beszédfejlődési és hallászavarát kezelem. Rajtuk kívül énekesek is jönnek hozzám. A SOTE Egészségtudományi Karán 2018-ban alapítottunk egy tanszéket a Hang-, Beszéd- és Nyelésterapeuta képzésre, ami tulajdonképpen klinikai logopédia. Magyarországon eddig csak gyógypedagógiai alapú logopédusképzés zajlott, ez a tanszék viszont a medicinai alapú szakterapeuta oktatást jelenti. Első hallgatóink már harmadévesek, jövőre diplomáznak. Meggyőződésem, hogy ez a szakirány az egészségügy számára eminensen fontos.

Csatári Bence:

Miután mindkét országban számos jelentős, meghatározó lépést tett a foniátria szaktudományának fejlesztésére, adódik a kérdés: hogy érzi, Magyarország mellett Németország is a hazája?

Hacki Tamás:

Azt nem lehet ilyenkor figyelmen kívül hagyni, hogy több mint két évtizedet töltöttem sikeresen Németországban aktív korszakomból, és a feleségem is dolgozott ott mint gyermekgyógyász. Ez óhatatlanul nyomot hagy az emberben, nem beszélve számos nagyszerű német barátunkról. Ezért aztán azt hiszem, nem szentségtörés, ha azt mondom, nekem két otthonom van, de persze az igazi haza az Magyarország, ahol két unokám él, sok-sok barátunk van és a mostani szerteágazó munkám is intenzíven köt ide.